

Лекція №8. Аспекти екологізації виробництва

Мета і задачі:

1. Екологізація та передумови її проведення.
2. Інфраструктура екологічно безпечного виробництва.
3. Управління екологізацією виробництва.
4. Процедури екологічного управління, міжнародні стандарти екологічного менеджменту і аудиту.
5. Екологічна модернізація виробництва.

Екологізація та передумови її проведення

Сучасний стан розвитку суспільних відносин з постійно зростаючим антропогенним впливом на навколишнє природне середовище вимагає зміни відношення людства до процесів виробництва та споживання товарів. Якщо раніше в основу будь-яких дій людини ставилися економічні пріоритети, то сьогодні на перший план виходять екологічні цілі. Іншими словами, на нинішньому етапі розвитку виробництва кожне рішення щодо освоєння нових

або модернізації старих виробництв необхідно оцінювати з позиції зменшення негативного впливу на довкілля.

Такий підхід називають екологізацією виробництва. Таким чином, екологізація – це зменшення інтегрального екодеструктивного впливу процесів виробництва та споживання товарів у розрахунку на одиницю сукупного суспільного продукту.

Екологізація є більш широким поняттям ніж природоохоронна діяльність, оскільки її ціллю є не охорона природного середовища, а запобігання його пошкодженню через вилучення з виробництва і споживання природо-небезпечних товарів.

Екологізація не є синонімом „охорони природи”, оскільки вона спрямована на екологічне вдосконалення, тобто зниження потреби в охороні природи, через зменшення екодеструктивного впливу.

Процеси екодеструктивного впливу групуються за п'ятьма напрямками:

- забруднення (хімічне, шумове, електромагнітне, теплове, радіаційне, біологічне та ін.);
- порушення ландшафтів (риття котлованів, каналів, оранка ґрунтів, формування відвалів, зміна русел рік, осушення боліт, затоплення територій);
- прямий вплив на організм людини (виробничий травматизм, професійні захворювання, підвищення радіаційного фону);
- вплив на характеристики людини як особистості (конвеєрне виробництво, інтенсифікація розумової діяльності);
- прямий негативний вплив на тварин і рослин (їх загибель від транспорту, затоплення і осушення земель та забруднення водою).

Тому екологізація повинна бути спрямована на зменшення забруднення природного середовища, порушення ландшафтів, негативного впливу на людину, тваринний та рослинний світ.

Під екологізацією виробництва потрібно розуміти генерування ідей, формування інформаційних матеріалів, створення технічних засобів і технологічних рішень, що сприяють розвитку екологічно обумовлених виробничих систем. Для екологізації виробництва потрібні соціальні, економічні і технологічні передумови.

Соціальні передумови виникають тоді, коли соціальні інтереси, культурний рівень і особисті бажання людей сприяють виникненню екологічних потреб (передумови „необхідності”).

Економічні передумови створюються тоді, коли в економічній системі виникають економічні умови та організаційні механізми, що забезпечують для виробника економічну вигідність процесів екологізації (передумови „ефективності”).

Технологічні передумови виникають тоді, коли у виробничій системі накопичуються достатні технологічні засоби для реалізації екологічних потреб (передумови „здійснюваності”).

Економічні і технічні передумови формують групу „передумов достатності”. В процесі розвитку екологічної свідомості людство пройшло чотири етапи екологізації виробництва:

- 1) розвиток екологічного обладнання;
- 2) екологічно обумовлене вдосконалення технологій;
- 3) підвищення ефективності складових життєвого циклу виробів і послуг;
- 4) виробництво товарів, що обслуговують принципово новий (екологічно зберігаючий) спосіб життя.

Перший етап відноситься до 70-х років XX століття і пов'язується з „бумом екологічних споруджень”. Наприкінці цього періоду розвиненим країнам світу в результаті масового застосування очисних споруд, вдалося пом'якшити екологічну ситуацію, яка загострилася через глобальну індустріалізацію світової економіки після 50-тих років XX століття. Проте, цей етап вимагав дуже великих витрат на очисне обладнання і зберігання відходів виробництва та зумовив перехід до другого етапу.

Другий етап (застосування маловідходних технологій) припадає на 80-ті роки XX століття.

Перехід до застосування мало-забруднюючих технологій дало змогу знизити потребу в очисних спорудах і одночасно підвищити ефективність використання виробничих систем та зменшити частку екологічних витрат у загальному обсязі витрат підприємств.

Третій етап (підвищення ефективності) почався у 90-ті роки XX століття. В результаті досягнень науки і техніки появилися можливості заміни екологонебезпечних речовин і процесів на їх більш ефективні аналоги, знизити питому енергоємність та матеріаломісткість процесів і виробів.

Початок четвертого етапу співпадає з початком III тисячоліття та передбачає екологізацію стилю життя, іншими словами, використання у виробництві та побуті екологічно нешкідливих обладнання, машин, технологій та продуктів.

Україна за рівнем екологізації виробничих процесів значно відстає від розвинутих країн світу (у ФРН на частку екологічних товарів і послуг припадає близько 60 - 70 % експортних продажів).

Тому для посилення екологічної спрямованості національного виробництва та споживання товарів Україні першочергово потрібно вирішити такі завдання:

- забезпечити моніторинг навколишнього природного середовища та посилити екологічні вимоги;
- забезпечити збільшення випуску та підвищення якості очисного обладнання, на яке збільшиться попит після підвищення екологічних вимог;
- забезпечити збільшення виробництва та встановлення лічильників води і газу з метою економії енергоносіїв і ресурсів;
- запровадити ресурсозберігаючі (енерго- і матеріалозберігаючі) технології, обладнання і матеріали;
- збільшити випуск засобів індивідуального екологічного моніторингу, захисту та контролю (екологічних індикаторів, фільтрів води та повітря);
- запровадити технології підвищення екологічності виробництва сільськогосподарської продукції (контроль на екологічність насіння, засобів механізації, добрив, засобів захисту рослин та переробки продукції);
- запровадити технології переробки, повторного використання та знешкодження відходів виробництва;
- збільшити питому вагу еколого-інформаційних послуг, екологічно-чистого туризму, розведення декоративних рослин, унікального тваринного світу;
- збільшити питому вагу власних фармацевтичних засобів на рослинній основі;
- покращити якість та збільшити привабливість курортних зон і оздоровчих закладів.

Інфраструктура екологічно безпечного виробництва

У формуванні інфраструктури екологічного ринку, як свідчить досвід, можна виділити такі рівні: підприємство, корпорація; регіон; держава і міжнародний рівень.

Так, рівень підприємств і корпорацій включає служби екологічного менеджменту й аудиту та спеціалізовані підрозділи для відтворення й охорони навколишнього природного середовища і проведення екологічного маркетингу.

Регіональний рівень включає спеціалізовані підприємства і служби екологічного контролю в регіоні та недержавні об'єднання підприємців, в тому числі екологічні.

Державний рівень складається з державних об'єднань і служб, створених для вирішення міжрегіональних і міжгалузевих загальнодержавних екологічних проблем.

Міжнародний рівень охоплює адміністративно-ринкові структури, які забезпечують вирішення міжнародних екологічних зобов'язань країни (наприклад, усунення транскордонного забруднення водних об'єктів, запобігання зміні клімату тощо).

Відповідно, реалізація державної екологічної політики здійснюється на трьох рівнях управління: національному, регіональному, місцевому.

На державному рівні екологічно безпечне виробництво забезпечується через:

- прийняття законодавчо-нормативної бази, яка обмежує обсяги шкідливих викидів, скидів та розміщення відходів; встановлює лімітування та платність використання природних ресурсів;
- затвердження та реалізацію державних екологічних програм;
- обмеження, тимчасове зупинення або припинення діяльності підприємств, які порушують екологічне законодавство.

На регіональному рівні екологічно безпечне виробництво реалізується шляхом:

- розробки та втілення регіональних природоохоронних програм;
- організації моніторингу навколишнього природного середовища та структури виробничого комплексу регіону.

На місцевому рівні екологічно безпечне виробництво реалізується через:

- забезпечення реалізації державної екологічної політики;
- затвердження та впровадження місцевих екологічних програм;
- надання згоди на розміщення на своїй території підприємств, установ та організацій;
- інформування населення та громадськості про стан навколишнього природного середовища;
- контроль за додержанням підприємствами екологічного законодавства.

Оскільки підприємства використовують більшу частину природних ресурсів, викидають шкідливі викиди, скиди та розміщують відходи виробництва, то від них в найбільшій мірі залежить наскільки їхні технологічні процеси відповідають екологічно безпечним нормам.

Тому екологічна політика держави, регіонів та місцевих органів влади спрямовується на забезпечення екологічно безпечної діяльності підприємств, організацій та установ.

В свою чергу, для реалізації державної екологічної політики необхідно мати розвинену інфраструктуру підприємств, які виробляють природоохоронне обладнання, надають екологічні послуги та відновлюють порушене природне середовище.

Відповідно до класифікації екологічних робіт і послуг, підприємства та організації, що входять до екологічної інфраструктури, за функціональною орієнтацією і характером організації робіт розподіляються на підприємства, які займаються:

- дослідженням (оцінкою) стану природно-ресурсного потенціалу і навколишнього природного середовища (збір і обробка інформації, розробка екологічних обмежень і регламентувань щодо природокористування, аналіз і прогноз діяльності природокористувачів, здійснення екологічного моніторингу, аудиту та ін.).

- наданням екологічних послуг суб'єктам господарської діяльності (екологічна інвентаризація, екологічний аудит, розробка проектів гранично допустимих викидів і гранично допустимих скидів для підприємств, еколого-консалтингові послуги, екологічне страхування, впровадження екологічних стандартів, екологічне навчання та ін.);

- здійсненням рекультивації і відтворення природних об'єктів (рекультивація земель, лісовідтворення, очищення водних басейнів; утилізація, переробка і захоронення відходів, благоустрій та озеленення територій тощо);

- виробництвом природоохоронних, ресурсозберігаючих техніки і технологій, природозберігаючої та екологічно чистої продукції;

- забезпеченням функціонування самої екологічної інфраструктури (екологічний менеджмент) інформаційними послугами, ремонтом і обслуговуванням природоохоронної техніки та обладнання, підготовкою і перенавчанням кадрів, залученням екологічних інвестицій, грантів та ін.

В умовах дефіциту бюджетних і інвестиційних ресурсів на екологічні цілі, реалізацію екологічної політики та екологічних програм, завдання державних органів управління на всіх його ієрархічних рівнях полягає у створенні гнучких механізмів взаємодії адміністративних і ринкових структур.

Формуючи механізми реалізації державної екологічної політики необхідно враховувати, що на сучасному рівні розвитку суспільних відносин відмовитися від більшості чинників, які зумовлюють антропогенне навантаження на довкілля неможливо. Так неможливо відмовитися від автомобільного транспорту, вугільних шахт, металургійних комбінатів, хімічних заводів, які є основними забруднювачами навколишнього природного середовища.

Тому державну екологічну політику необхідно реалізовувати через цільові програми розвитку екологічних ринків і екологічного підприємництва із стимулюванням екологічно безпечного виробництва і споживання.

Контрольні питання

1. В чому полягає сутність екологізації та природоохоронної діяльності?
2. Яким чином групуються процеси екодеструктивного впливу?
3. Охарактеризуйте передумови екологізації виробництва.
4. Назвіть основні етапи екологізації виробництва.
5. В чому полягає завдання екологізації в Україні?
6. Поясніть що таке „квадрат” механізму управління екологізацією.